

УДК 347.77(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.16>

О. В. Кутовий
orcid.org/0009-0004-7939-8847
аспірант кафедри конституційного, міжнародного права
та публічно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Нормативно-правове забезпечення функціонування систем та засобів штучного інтелекту (далі – ШІ), формування та реалізація продуманої ефективної державної політики у сфері інформатизації є важливими елементами механізму застосування ШІ, заснованого на концепції штучних нейронних мереж.

Цьогоріч однією з ключових тем обговорень серед науковців та практиків є розвиток ШІ. Зарубіжні фахівці, зокрема Б. Дженсен, Дж. Хесс [1] вказують на те, що темпи розвитку ШІ в Україні навіть перевершують такі у провідних технологічних державах, таких як США та Китай. Особливо це стосується застосування ШІ в оборонній сфері. За прогнозами технологічних держав, особливо Японії та Південної Кореї, до 2030 року відбудеться активне співіснування між людиною та робототехнікою, що вказує на швидкий розвиток у сфері робототехніки з використанням ШІ [2].

Як відзначає С. Ю. Козьяков, враховуючи швидкий розвиток ШІ, технологічно передові держави активно впроваджують політики його регулювання як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема з урахуванням потенційних ризиків, що виникають внаслідок застосування ШІ [3]. У зв'язку з чим, вважаємо, що потреба в правовому регулюванні технологій ШІ вже не викликає сумнівів.

Варто зауважити, що використання систем ШІ тісно пов'язане із збиранням, зберіганням, передачею та обробкою даних. Тому на наш погляд, опис юридичних засобів, орієнтованих на питання правового регулювання, безпеки ШІ наступного покоління, має включати результати наукових розвідок пов'язаних з вирішенням питань «чутливості» даних у відкритих інформаційних системах. Зараз, коли ШІ працює на основі трьох законів робототехніки Айзека Азімова, а процесом визначення «чутливості» (вразливості) персональних даних фактично керує той, хто надсилає запити та приймає «результати» надані ШІ, вважаючи їх задовільними або незадовільними, виникає «розумний сумнів» у тому, що така модель може забезпечити

високий рівень безпеки персональних даних, що демонструє необхідність вжиття національних законодавчих, економічних та організаційних заходів у цій сфері.

Майже повна відсутність нормативно-правового та технічного регулювання засад, умов та особливостей розробки, впровадження, функціонування, інтеграції в інші системи та контролю за використанням технологій ШІ, сьогодні також є загальносвітовою проблемою. Лише окремі держави поступово починають заповнювати ці прогалини нормативним матеріалом, але ця проблематика часто виходить за рамки національних кордонів. Тому стандартизацію в цій сфері слід здійснювати як на глобальному, так і на національному рівні.

Стан дослідження. Правове регулювання та державна політика у сфері застосування ШІ неодноразово привертала увагу дослідників як з України, так і з інших держав. Загальні правові засади створення та використання ШІ вивчали А. Оскамп та А.-Р. Лоддер. Питання вдосконалення підходів до визначення відповідальності у зв'язку з розвитком ШІ досліджували М. Гессон та Б.-Я. Купс, Д. Джонсон, Г. Халеві. Роберт Ю звертався до проблем правового регулювання ШІ з точки зору інтелектуальної власності. Х. Саріпан розглядала перспективи наділення ШІ певним ступенем правосуб'єктності. Інші питання правового регулювання систем ШІ вивчали Р. Дж. Аллен, Е. Ніссан та А. Мартіно. Використання ШІ в юриспруденції, зокрема для виконання певних юридико-технічних завдань, було предметом досліджень В. Барфілда, Дж. Сартора, К. Санстейна, К. Ешлі та ін.

В Україні вивченням зазначених питань займалися С. Бортник, О. Борщевська, І. Городиський, О. Задихайло, С. Зицик, О. Карпенко, Ю. Карпенко, Т. Каткова, М. Карчевський, О. Куракін, О. Скрябін, Р. Марутян, О. Парамонова, Є. Тимошенко, О. Харитоновна, Є. Харитонов та ін. Однак, залишилося чимало невирішених питань, що вимагають наукового осмислення й відповідних рекомендацій. Еволюційні зміни у розвитку технологій машинного (machine) та глибокого

навчання (deep learning), що відбулися за останні роки, викликають потребу термінової розробки законодавства в частині правового регулювання у сфері застосування систем та методів ШІ, а теоретичні дослідження проблем та перспектив використання ШІ носять фрагментарний характер, і потребують подальших наукових розвідок.

Метою статті є дослідити нормативно-правове регулювання у сфері застосування ШІ, визначити нормативну основу правового регулювання у цій сфері, розкрити його окремі недоліки. Крім того, стаття має на меті окреслити основні напрями, принципи і пріоритети державної політики у сфері застосування ШІ, а також визначити суб'єктів, уповноважених визначати, формувати та реалізовувати таку політику.

Виклад основного матеріалу. В умовах тотальної цифровізації, право має виступати регулятором технологічних процесів та визначати «виправдане вторгнення» цифрових технологій у світ людських відносин. Вважаємо, що в найближчому майбутньому розумні пристрої (гаджети) зі ШІ (смартфони, роботи та інтелектуальна побутова техніка, оснащена ШІ) та програмне забезпечення, на зразок розмовних моделей та чат-ботів ChatGPT, ROSS, Modria, eBrevia та ін. зможуть поповнити перелік об'єктів права інтелектуальної власності, передбачений ст. 420 Цивільного кодексу України. Розумні мікропроцесорні пристрої з відповідним програмним забезпеченням з кожним роком демонструють новітні типи архітектури, що використовуються для вирішення різноманітних задач, але оскільки у формуванні розмовних моделей та чат-ботів ШІ особливого значення набуває конвергентне знання, що забезпечується за рахунок об'єднання математичних, природничо-наукових та соціально-гуманітарних знань, перед вченими-правознавцями постають дедалі нові завдання, що мають на меті виявити в них правові рамки.

В Україні правову основу у сфері застосування ШІ становлять Конституція України (закладає підвалини права на приватність та захист персональних даних), Цивільний кодекс України (регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності, питання правосуб'єктності, договірних відносин та відповідальності у випадках, пов'язаних із застосуванням технологій ШІ), Закони України «Про захист персональних даних» (встановлює правила обробки, зберігання та захисту персональних даних, які можуть бути використані в системах ШІ), «Про інформацію» (визначає правові засади доступу до інформації, її зберігання та захисту, а також регулює використання інформаційних технологій), «Про електронні комунікації» (визначає правові та організаційні основи державної політики у сфері електронних комунікацій, включаючи

питання використання ШІ у цій галузі), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (визначає правові, організаційні та фінансові засади наукових досліджень, включаючи розробку та впровадження технологій ШІ), «Про авторське право і суміжні права» (регулює відносини щодо набуття, реалізації та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав, а також прав особливого роду (sui generis), які стосуються сфери авторського права та/або суміжних прав; специфічного регулювання ШІ в контексті авторського права на сьогодні немає, але деякі загальні положення можуть бути застосовані до творів, створених із використанням ШІ, що підпадають під захист авторського права), Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р (визначає мету, принципи та завдання розвитку технологій ШІ в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень), Концепція Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2024 р. № 320-р (визначає правові, організаційні та економічні умови для широкого впровадження та ефективного використання технологій ШІ в ключових секторах економіки України), міжнародні конвенції та угоди (такі як Декларація Блетчлі (Bletchley Declaration) 2023 року, підписантом якої є Україна, хоч і не є нормативною базою у сфері ШІ як такою, але по суті є заклик до її розробки та вдосконалення шляхом міжнародної співпраці; Резолюція Генеральної асамблеї ООН «Використання можливостей безпечних, захищених та надійних систем ШІ для сталого розвитку» A/78/L.49, ухвалена 21 березня 2024 року; Рамкова конвенція про ШІ Ради Європи, схвалена 17 травня 2024 року міністрами закордонних справ 46 держав-членів Ради Європи, документ буде відкритий для підписання у Вільнюсі у вересні 2024 року; Україна також є учасником інших міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, наприклад, у вересні 2017 року набрала чинності Угода про асоціацію між ЄС та Україною, яка, серед іншого, у статті 15 вимагає забезпечення захисту персональних даних відповідно до європейських та міжнародних стандартів), етичні та технічні стандарти (міжнародні та національні рекомендації та стандарти, які визначають етичні норми та технічні вимоги до розробки і застосування ШІ, зокрема 18 грудня 2023 року Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) випустила новий стандарт ISO/IEC 42001:2023, який встановлює вимоги для створення, впрова-

дження, підтримки та постійного вдосконалення систем ШІ, стандарт застосовується до будь-яких установ чи організацій незалежно від їхнього напрямку діяльності) та інші нормативно-правові акти та міжнародно-правові договори, учасником яких є Україна.

У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, ШІ визначається як «організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень та алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань»; галузь ШІ – «напрямок діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій ШІ» [4].

Підтримуємо позицію С. Ю. Козьякова, що Концепція виглядає як цілком сучасний документ, який окреслює мету, принципи та завдання розвитку технологій ШІ в Україні, визначаючи цей напрям як один із пріоритетних у сфері науково-технологічних досліджень [5].

Обґрунтованим припущенням є те, що в Україні процес правового регулювання ШІ лише розпочався. Правові засади та існуючі практики охоплюють різні аспекти застосування ШІ, але переважно вони стосуються захисту персональних даних, наукової діяльності та наукових досліджень, дотримання етичних норм та технічних стандартів систем ШІ.

Міністерство цифрової трансформації України оприлюднило Дорожню карту з регулювання ШІ в Україні, яка базується на підході «знизу-вгору» (bottom-up). Цей підхід має на меті забезпечити бізнес практичними інструментами, такими як регуляторна пісочниця, методології оцінки впливу ШІ на права людини та інструменти для маркування систем ШІ тощо [6].

Варто взяти до уваги, що питання використання «розумних роботів» та «інтелектуальної робототехніки» на законодавчому рівні регулюються епізодично в окремих державах світу, зокрема Німеччині, Південній Кореї, Франції. На рівні ЄС 16 лютого 2017 року було прийнято Резолюцію Європарламенту з рекомендаціями для Європейської Комісії «Норми цивільного права про робототехніку» [7].

В нашій державі перші несміливі кроки в бік розробки законопроекту про робототехніку та роботизацію були зроблені лише в 2023 році. Проте, завдання з розробки законопроекту Міністерству з питань стратегічних галузей промисловості реалізувати не вдалося та тепер

ним займатиметься Міністерство цифрової трансформації. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України 14 листопада 2023 року № 1032-р Міністерство цифрової трансформації України замінить Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України у розробці Проекту Закону про робототехніку та роботизацію в Україні [8]. Проект Закону матиме на меті створення сприятливих умов для розвитку галузі робототехніки в Україні; врегулювання питання використання роботів у промисловості, авіації, космосі, обороні, побуті; а також врегулювання питання переоснащення виробництва шляхом максимальної автоматизації. Міністерство цифрової трансформації мало підготувати законопроект до листопада 2023 року, проте, у Плані пріоритетних дій Уряду на 2024 рік, законопроект та відповідні кроки не згадуються.

Окрім іншого, короткий огляд сфер та питань, пов'язаних із правовим регулюванням та державною політикою у сфері застосування ШІ, на нашу точку зору, висуває на перший план необхідність у законодавчому визначенні поняття «штучний інтелект», «системи та засоби штучного інтелекту» та їх закріплення в законодавстві спеціальним законом.

Згідно з Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, інтеграція технологій штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [4]. Україна має потенціал зайняти значну частину світового ринку технологій ШІ та досягти провідних позицій у міжнародних рейтингах [9]. Однак відсутність чітких концептуальних засад державної політики в цій сфері ускладнює створення та розвиток конкурентоспроможного середовища.

Тим не менш, ми вважаємо, що процес формування та здійснення державної політики у сфері застосування ШІ має бути тісно пов'язаний з вирішенням наступних завдань: збільшення потоку інвестицій у дослідження ШІ у науково-дослідних установах та закладах вищої освіти; стимулювання наукової діяльності та підготовки публікацій у провідних наукових конференціях і рецензованих фахових виданнях; своєчасне прийняття управлінських рішень у публічному управлінні, дерегуляція системи адміністративних послуг, розвиток оцифрованості даних, що перебувають у власності державних органів; розроблення уніфікованих підходів для оцінки етичності при розробці та застосуванні технологій ШІ для різних сфер діяльності; пошук перспективних шляхів зниження технологічного безробіття спричиненого впровадженням технологій ШІ; підвищення рівня цифрової грамотності українців й практичного використання ШІ

різними цільовими групами населення; підвищення рівня захищеності інформаційних систем органів влади; розвиток правового регулювання ШІ та захисту персональних даних в таких сферах, як освіта, економіка, публічне управління, кібербезпека та оборона.

Висновки. В умовах активної цифровізації, право має виконувати роль регулятора технологічних процесів та визначати прийнятні межі впровадження цифрових технологій у різні сфери життя. Очікується, що в майбутньому розумні пристрої зі ШІ, а також програмне забезпечення можуть стати повноважними об'єктами права інтелектуальної власності відповідно до цивільного законодавства України. Швидкий розвиток та розширення можливостей технологій ШІ ставить перед правознавцями нові виклики, зокрема, необхідність проведення оцінки впливу на права людини, визначення правових та етичних рамок для цих технологій. В Україні правове регулювання ШІ здійснюється на основі Конституції України, Цивільного кодексу України, Законів України та інших нормативно-правових актів і міжнародних договорів. Важливо продовжувати аналізувати вплив ШІ на права і свободи людини та створювати відповідні етичні і правові рамки для його застосування.

Література

1. Aitken P. Experts highlight American role in Ukraine's unbelievable AI military development. *Fox News*. URL: <https://www.foxnews.com/world/experts-highlight-american-role-ukraines-unbelievable-ai-military-development>
2. Weng, YH., Chen, CH. & Sun, CT. Toward the Human-Robot Co-Existence Society: On Safety Intelligence for Next Generation Robots. *Int J of Soc Robotics* 1, 267–282 (2009). <https://doi.org/10.1007/s12369-009-0019-1>
3. Козьяков С. Якою має бути державна політика підтримки розвитку та стримування небезпеки штучного інтелекту. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/jakoju-maje-buti-derzhavna-politika-pidtrimki-rozvitku-ta-strimuvannja-nebezpeki-shtuchnoho-intelektu.html>
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
5. Козьяков С. Якою має бути державна політика підтримки розвитку та стримування небезпеки штучного інтелекту. Частина друга. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/jakoju-maje-buti-derzhavna-politika-pidtrimki-rozvitku-ta-strimuvannja-nebezpeki-shtuchnoho-intelektu-chastina-druha.html>
6. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні. URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Дорожня_карта_з_регулювання_ШІ_в_Україні_compressed.pdf
7. Civil Law Rules on Robotics (P8_TA(2017)0051) : European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html
8. Про внесення змін до пункту 206 плану пріоритетних дій Уряду на 2023 рік : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.11.2023 р. № 1032-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2023-p#Text>
9. Government AI Readiness Index 2023. URL: <https://oxfordinsights.com/ai-readiness/ai-readiness-index/>

Анотація

Кутовий О. В. Правове регулювання та державна політика у сфері застосування штучного інтелекту: національні та інтеграційні аспекти. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню нормативно-правового забезпечення функціонування систем та засобів штучного інтелекту в Україні, а також формуванню та реалізації державної політики у сфері інформатизації. Автором досліджуються правові аспекти збирання, зберігання, передачі, обробки та захисту персональних даних у системах штучного інтелекту. Автор акцентує увагу на необхідності вдосконалення правових засад та стандартизації регулювання штучного інтелекту на національному та міжнародному рівнях.

Проаналізовано стан правового регулювання штучного інтелекту в Україні та за кордоном. Розглянуто нормативні рамки регулювання штучного інтелекту, окреслені у чинному законодавстві України. Також аналізуються правові акти міжнародних організацій, які регулюють використання штучного інтелекту.

Розглянуто актуальні питання, пов'язані з етичними та правовими аспектами застосування штучного інтелекту, зокрема в контексті інтелектуальної власності. Запропоновано рекомендації для розвитку правового поля у сфері штучного інтелекту в Україні.

Окрема увага автором приділяється питанням державної політики у сфері штучного інтелекту, включаючи існуючу нормативно-правову основу, основні напрями та принципи. Розглянуто роль Міністерства цифрової трансформації України у формуванні державної політики та регулюванні штучного інтелекту.

Наголошується на необхідності законодавчого визначення понять «штучний інтелект» та «системи і засоби штучного інтелекту».

Підкреслюються роль і значення правового регулювання та державної політики у сфері штучного інтелекту для забезпечення високого рівня захисту персональних даних, створення сприятливих умов для розвитку штучного інтелекту в Україні та інтеграції України у глобальний цифровий простір. Наголошується на необхідності продовження наукових досліджень та вдосконалення законодавства для адаптації до швидкозмінюваних технологічних умов.

Ключові слова: штучний інтелект, системи та засоби штучного інтелекту, правове регулювання, державна політика, інформатизація, захист персональних даних, інтелектуальна власність, етичні стандарти.

Summary

Kutovyi O. V. Legal Regulation and State Policy in the Application of Artificial Intelligence: National and Integration Aspects. – Article.

This article is dedicated to the study of the regulatory and legal framework for the functioning of artificial intelligence (AI) systems and tools in Ukraine, as well as the formation and implementation of state policy in the field of informatization. The author examines the legal aspects of collecting, storing, transmitting, processing, and protecting personal data in AI systems. The author emphasizes the necessity of improving the legal foundations and standardizing AI regulation at both the national and international levels.

The current state of legal regulation of AI in Ukraine and abroad is analyzed. The regulatory frameworks for AI regulation outlined in the current legislation of Ukraine are considered. Additionally, the legal acts of international organizations that regulate the use of AI are analyzed.

Current issues related to the ethical and legal aspects of AI application, particularly in the context of

intellectual property, are discussed. Recommendations for developing the legal field in the AI domain in Ukraine are proposed.

Special attention is given to state policy in the field of AI, including the existing regulatory and legal basis, main directions, and principles. The role of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine in shaping state policy and regulating AI is considered.

The necessity for legislative definitions of «artificial intelligence» and «AI systems and tools» is emphasized. The role and significance of legal regulation and state policy in the AI domain are underscored to ensure a high level of personal data protection, create favorable conditions for AI development in Ukraine, and integrate Ukraine into the global digital space. The necessity for ongoing scientific research and legislative improvement to adapt to rapidly changing technological conditions is highlighted.

Key words: artificial intelligence, AI systems and tools, legal regulation, state policy, informatization, personal data protection, intellectual property, ethical standards.